

**SÖPTEI ISTVÁN**

**SÁRVÁR MEZŐVÁROS KÖZIGAZGATÁSI SZERVEZETE ÉS  
MŰKÖDÉSE A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN**

Sárvár mezőváros fennmaradt 17. századi jegyzőkönyveiben gyakran találkozunk a városi státútumokra történő hivatkozással. Sajnos, ez ideig, a mezőváros életét szabályozó dokumentumot nem sikerült megtalálni. A 18. századból származó jegyzőkönyvek, valamint két 1808-as szabályzat, a polgármesteri és adószedői feladatokat behatároló utasítás és a 19. század első feléből rendelkezésre álló bőséges iratanyag viszont lehetőséget ad arra, hogy felvázoljuk egy nyugat-dunántúli mezőváros közigazgatási szervezetét és működését.

A 19. század elején a mezőváros tanácsának igazgatási, szervezési feladatai egyre sokasodtak, amely szükségessé tette a helyi tanács szervezeti átalakítását, bizonyos feladatok újrászabályozását, a hatáskörök megosztását, szűkítését.

**1. A polgárok gyűlése (városi közgyűlés) és a magisztrátus (városi tanács) feladatai**

*Sárvár mezőváros életét a megelőző évszázadokhoz hasonlóan a 12 tagú tanács irányította. A tanácsot és a tisztségviselőket a minden év április 24-én tartott polgárok gyűlése választotta. A város gyűlésnek joga volt az arra nem méltóakat hivatalukból visszahívni.*

Az 1817. évi városi közgyűlésen például az akkori polgármester javaslatára az alábbi határozat született: a tanácsulésről háromszor alapos ok nélkül távolmaradt tanácsstag helyett mást kell a tanácsba behívni. Ugyanez a városi közgyűlés határozott úgy, hogy a házánál vagy nyilvánosan részegeskedő tanácstagot a tisztességétől el kell távolítani.<sup>1</sup>

*A városi gyűlés legfőbb feladatát illetően egy 1808-as útmutatás a következőket tartalmazza: „...a tanácsbeli személyeknek választása, a polgármester, a notárius, a perceptor, a kamarás, a templom- és az árvák atyja, nem különben a városi közösségnek képviselője (kurátora), bormesterek, tűzvizsgálók, kvartermesterek és egyéb ilyen hivatalok a közönséges városi community által, a hadnagy, bíró és tizedesekkel együtt, oly formán választassanak, hogy kinek-kinek leteendő hűte mellett, a kötelességeket magában foglaló útmutatással híven és szorgalmasan igazán szolgálni kötelességükben lészen.”<sup>2</sup>*

<sup>1</sup> VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 1817.

<sup>2</sup> VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterségnek kötelességeit foglalja magában.

Az 1808-as jegyzőkönyv egy másik pontja szerint *a városi gyülekezetet minden kántor hetében (évente négyszer) legalább össze kellett hívni, ahol a „...magistrátus a közönséget illető dolgokról a communitással fog tanácskozni és közös akarattal közönséges haszonra ügyelő rendelkezéseket végezni.*” E városgyűléseken kérhette a város polgársága saját nehézségeinek orvoslását is. A városi gyűlés többszöri összehívását bizonyítja az 1845. május 31-től 1846. március 25-ig terjedő időszak is, amely időhatárokon belül ötször ülésezett a mezővárosi polgárság.<sup>3</sup>

A magisztrátus feladataira vonatkozólag fontos adatokat tartalmaz a bevezetőben már említett két 1808-ból származó utasítás. A polgármesteri feladatokat összegző irat tanúsága szerint *a mindenkori hivatalban lévő „érdemes tanács” tett javaslatot a polgármester személyére a városi közgyűlésnek.* A polgármester, mint a tanács vezetője, jelentősebb ügyekben csak a „tanács végzése” után tehetett intézkedéseket. A polgárok fellebbezése esetén, a polgármester 15 nap alatt köteles volt az ügyet a „magistrátus elé terjeszteni”, tehát *másodfokon a mezővárosi tanács volt illetékes dönteni. Ugyancsak a magistrátus volt illetékes a „leáristálásokra” (lefogásokra) és a „csapattatásokra” (megbotozásra).* „Azonban, hogyha megtörténnék, hogy olyan különös eset adná elő magát, melyet halasztani a közönséges város, vagy különös polgároknak kára miatt éppen nem lehetne, és ezen szorgos esetre a magistrátus se gyűlhetne egybe, azon esetre, a polgármester, a notárius és két tanácsbeli végzéssel fog állni és helyben hagyatni, úgy mindazonáltal, hogy mind a négyen együtt lévén, legalább hárman egyformán gondolván végzéseikben. Ha egyeznek, mely végzés inprotokoláltassék (jegyzőkönyvbe vétessék). E négytagú bizottságot ma hívhatnánk „sürgősségi”, avagy „intéző bizottságnak” is.

Az 1808-as polgármesteri utasítás rendezi a „mindennemő raboknak az uraságnak leendő átadását” is. *Az uradalom fennhatósága alá tartozó jobbágyok városi vétsége, az úriszék fennhatósága alá tartozó ügyek elbirálása esetén is, a mezővárosi tanács volt illetékes dönteni.*

*A városi, vármegyei és egyéb terhek (adók, stb.) beszédésének ellenőrzését negyedévenként ugyancsak a magistrátus végezte. Az ő feladata volt a városi jövedelmek hovafordításának ellenőrzése is.*

*Az 1808-as utasítás egészében a magistrátus hatáskörébe utalja a tilossá tételeket és a szabadításokat, amellyel a már városlakó polgárság érdekeit védtek: „Ellenben megkívántatik, hogy mindennemű tilossá tételeket és szabadításokat ne a polgármester és egy-két tanácsbeli tegyenek. A magistrátus rendellenes tilosokat és szabadításokat, a józan ítélet és igazság szerint, mely végzés nemcsak hogy improtokoláltassék, hanem rendelt büntetés alatt, házról-házra megjelentsék, hogy ki-ki ehhez tartván magát, tudatlansággal senki a büntetéstől meg ne menthesse, hanem valamint a tilalom, úgy a szabadulás is kinek-kinek tudtára lehessen. Ha pedig valaki a tilalom jeleit, vagy cégereit magának, vagy másnak felszabadítása végett eleménteni vakmerően bátorzkodnék, a polgárookra nézve a feljebb megírt büntetés, szolgálakra nézve a testi büntetés is, a magistrátus hatalmában fog állani.”*

<sup>3</sup> U. o. és Söptei István: Sárvár mezőváros tanácsának tevékenysége 1845-1846. évben. Savaria, a Vas megyei Múzeumok Értesítője 9-10. kötet, Szombathely, 1980. 241. lap.

A 19. század első felében súlyos terhet jelentett Sárvár mezőváros polgárságának is a katonai beszállásolás. A beszállásolást végző, a „város dolgában fáradozó quartermesteren, tűzvizsgálókon, bormestereken és egy egyéb kötelességben lévő személyeken” gyakran csattan az ostor. Ezt kiküszöbölendő, a mezővárosi tanács úgy rendelkezett, hogy a panaszok kivizsgálására a 12 tagú városi tanács az illetékes. A városi tanács a városi „konvenciók”-kal kötött szerződéseket köteles volt érvényesíteni. Városi épületek javítási költségeit 10 Ft-on felül a magistrátus engedélyezte.<sup>3</sup>

A hivatali visszaéléseket megakadályozandó rendelkezett az 1808-as utasítás a következőképpen: „Midőn is a tanácsnak kötelessége léssen az építtetések módját meghatározni, az építtetésre szükséges mész, téglá, fa, vas és egyebeknek megszerzéséről ekképpen gondoskodni, mint csak lehet quietentiára (nyugtára), hogy megbizonyítani lehessen. Az építtetés végeztével aminő materiáliák, téglá, mész, deszka, léc, szeg, vas, pléh, fák és ilyenek megmaradnának, az is megvizsgáltassék, specifikációban a tanács elé adassék, melyeknek gondja viseléséről, vagy eladásáról a tanács azon okból gondoskodják, hogy ilyeseket, minthogy valaki a maga hasznára fordított volna, senki gyanúba ne keveredhessék.”

Az 1808-as polgármesteri utasítás a városi irattárról is rendelkezett, amely felügyeletét ugyancsak a városi magistrátus látta el.<sup>4</sup>

Az 1808-as perceptor (adóbeszedői) utasításból is kaptunk információkat a városi tanács tevékenységére. Egyértelmű, hogy az adóbeszedői funkcióra is a város közgyűlésének a magistrátus tett javaslatot. A megválasztott perceptor negyedévenként (Szent Iván, Szent György, Szent Mihály és Újesztendő) számolt el a városi tanácsnak.<sup>5</sup>

## 2. A mezővárosi tanács tisztségviselői, feladataik és fizetésük

Ahogy az előzőekben már említettük, a 12 tagú mezővárosi tanácsot az április 24-én tartott polgárok gyűlése választotta. A „communitás” szó alatt természetesen nem érthetjük a Sárváron élő házas és házatlan zselléreket, a szolgákat a nincsteleneket. Az előzőekben már hivatkozott 1808-as rendeletek ezt egyértelműen bizonyítják.

Az 1808-as városszervezeti szabályzatok a megsokasodott feladatoknak megfelelően hoztak változásokat a mezőváros irányításában. A szabályzatok a szakszerűség figyelembe vételével osztották meg a feladatokat a megválasztott tanácstagok között. A polgármesteri feladatokat összefoglaló utasításból egyértelműen kitűnik, hogy a megelőző évszázadokban oly jelentős szerepet játszó főbírói funkciót megszüntették. Elfogadhatjuk Szeibert János, Sárvár történétírójának megállapítását, amely szerint a megelőző időkben „... a főbíró a jogi kérdésekben, az ítélezésekben járt el, a polgármester pedig irányított, a várost képviselte, az

<sup>4</sup> VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterének kötelességeit foglalja magában.

<sup>5</sup> VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely a városi perceptorok kötelességeit foglalja magában.

igazgatási teendőket látta el. Vezetni a kettő között rendszerint az szokott, akiben több tettekeség, lendület volt. Nem mindig a polgármester volt az első... A szabadalmak kiadásánál is hol a polgármester, hol pedig a főbíró járt el a városi esküdtekkel a királyoknál, a kancelláriánál.”<sup>6</sup>

Az 1808-as szabályozásból ugyancsak kitűnik, hogy új városi tisztviselők választására is sor került. Ilyen új tisztség volt a kamarási, valamint a templom- és az árvák atyja elnevezést viselő feladatkör. Ugyancsak a „communitás” választotta a bírót. Feladatkörére még visszatérünk. A mezőváros választott tanácsának tagjai látták el az 1805-ös és az 1813-as céhrendeletek értelmében a céhbiztosi feladatok is.<sup>7</sup>

A tanácsi jegyzőkönyvek és szabályzatok alapján a mezőváros tisztségviselői körét a 19. század első felében a következők alkották: a polgármester, a polgármester-helyettes, a nótárius (jegyző), a kamarás (számvevő), a perceptor (adószedő), az árvák atyja, a templom atyja (céhmester), a város polgárainak kurátora (képviselője), bormester, tűzvizsgáló, kvartermester (szállásosináló), bíró, a céhbiztosok (kommisszáriusok). Gyakran előfordult, hogy ugyanazon személy különböző tisztségeket is ellátott.

A városi tanácsot, mint már említettük, a polgármester irányította. Feladatkörét az 1808-as útmutatás több szempontból is módosította.<sup>8</sup> „Tapasztalván, hogy mind ekkoráig, az érdemes tanács által kandidált és a városi communitas által választott polgármester urakhoz, a becsületes tanács teljes bizalommal leginkább azért nem lehetett, mert ez (egyébiránt magában is terhes hivatal) mindenkor több hivatalokkal össze kapcsolva lévén, nemcsak úgy, mint a városi pénznek gondviselője, árvák atyja, templom atyja, hanem mint polgármester is terhes számadások alá vettetett legyen, anélkül, hogy ezen számadó hivatalokban a számadások iránt bizonyos meghatározott rendelkezések, útmutatások mind a számadóknak, mind a városnak részére szolgáló regulákat felállították volna...” - olvashatjuk a polgármesterhez szóló útmutatásban. Ebből adódóan, a gyanú, az alaptalan vádaskodások megelőzése miatt a számadások végzése alól felmentik a polgármestert. Bár a „várost illető obligációk (kötelezettségek), árendák, kontraktusok (szerződések) és egyéb városi jövedelmeket illető levelek polgármester úr gondviselése alatt” maradnak, a számadásokat már a kamarás végzi.

*Az 1808-as tanácsi rendelet, a polgármester feladatait 14 pontban foglalja össze, amelyet az alábbiakban összegezhetünk:*

- A rendelet a polgármester kötelességévé teszi a szokásban lévő panaszpénzek letétele mellett a városi polgárok panaszügyeinek kivizsgálását. A kivizsgálás magába foglalja a panaszosok meghallgatását. Amennyiben a meghallgatáson nem sikerült egyezséget létrehozni, úgy a polgármesternek

<sup>6</sup> Szeibert János: Sárvár története (Kézirat). 15. lap. Nadasdy Ferenc Múzeum Adattára. AK. 84.5.

<sup>7</sup> Epejessy Géza: Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon 1686-1848. Akadémia Kiadó 1967. 62-63. lap.

<sup>8</sup> VaML Sárvár mezőváros jegyzőkönyvei, 4. sz. útmutatás, mely Sárvár város polgármesterének kötelességeit foglalja magában.

jogában volt igazságot szolgáltatni, amely polgármesteri végzés ellen, mint már említettük, a panaszosoknak joguk volt a magisztrátushoz fellebbezni. *Panaszos ügyekben első fokon tehát a polgármester járt el.*

- A fentiekben már említettük, hogy lefogatásokat, megbotozásokat csak a városi tanács eszközölhetett. A polgármesternek viszont *joga volt, hogy a „szolgáknak és azoknak, akik nem polgárok, a kóterben való becsukatása, úgy a káromkodó excessusokat (kihágásokat) tevő iszós polgároknak a hadnagy, vagy a városházáról leendő letartatása ... általa történjen.”*
- *A polgármester feladata volt a városi és vármegyei közterhek és egyéb terhek egyenlő és igazságos kivetése a városi polgárságra.* Ugyancsak ő végezte a kivetett adók és egyéb terhek lajstromozását, a büntetőpénzek behajtását és listázását. A befolyt összegekről, illetve azok felhasználásáról negyedévenként köteles volt a tanácsnak beszámolni.
- A kárt tevő polgároktól, vagy azok cselédjeitől *a becsűpénzt és a kártérítési összeget ugyancsak a polgármester szedte be,* amelyet köteles volt listába is foglalni. A kártérítési összeget a károsult kapta, míg a becsűpénzt a polgármester „az addig való szokás szerint, a becslésre kirendelt tanácsbeli személyeknek kiadni” volt köteles. A szándékosan kárt okozókat a polgármester az okozott káron felül is megbüntethette 6 forint erejéig.
- Az útmutatás 4. pontja a tilossá tételeket és a szabadításokat a városi magisztrátus hatáskörébe utalja. Feltételezhetjük, hogy a megelőző időszakban ez polgármesteri hatáskör volt. Nyilván, a korrupciót, avagy a már emlegetett hamis vádaskodásokat megelőzendő került sor a polgármester jogainak szűkítésére.
- *A polgármester hívta össze negyedévenként a városi közgyűlést és ő volt köteles gondoskodni az ott hozott nevezetesebb határozatok közhírré tételéről.*
- A 19. század első felében súlyos terhet jelentett a mezőváros polgárságának a katonatartás terhe. Az 1808-as útmutatás a polgármesteri feladatokat e kérdésben az alábbiakban összegezi: *„Gondja legyen a városi polgármesternek a városra vetett katonatartásra járandó zabot, szalmát, szénát, istállót, ezekhez való szerszámokat, ágyat, ágyi ruhát és több ilyeneket, a nemes vármegye rendeléséhez képest, annak idejében olcsóbban megszerezvén comissárius úrnál beállítani, quietáltatni (nyugtáztatni) ... Mindazokat, ha készpénzben kelletik venni, a tanács comissiója (megbízása) mellett, a polgármester quietentiájára (nyugtájára), a perceptióra való kamarástól kifizetteni és eképen a szükségeseket megszerezni.”*
- A városba érkezett *katonák elszállásolásánál, illetve az elhelyezési terv elkészítésénél is voltak feladatai a polgármesternek.* Mivel a beszállásolás is súlyos terheket jelentett a lakosságnak, így az gyakran váltott ki a polgárságban elégedetlenséget, ellenszegülést. Gyakran a beszállásolást végzők, a kvartermester, a tűzvizsgálók, a bormesterek is szabálytalanul jártak el, túl-